

*Ігор Іванович СТАМБОЛ,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського (Київ)*

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. НА ДОЛІ ЇЇ НАТХНЕННИКІВ (НА ПРИКЛАДІ УЧАСНИКІВ «БРАТЕРСТВА ТАРАСІВЦІВ»)

У статті проаналізовано кількісний склад «Братерства Тарасівців» і визначено, хто з його учасників долучився до революційних подій 1917–1921 рр. Відзначено вплив Української революції на життєві шляхи «тарасівців». З'ясовано, що для більшості з них революція стала останньою активною фазою діяльності і лише кілька діячів змогли продовжити власну наукову та політичну кар'єру.

Ключові слова: «Братерство Тарасівців», інтелігенція, Українська революція 1917–1921 рр.

In the article the quantitative composition of «Brotherhood of Tarasivtsi» — one of the earliest Ukrainian political proindependent organization, was analyzed and which of its participants contributed to the revolutionary events of 1917–1921 was determined. The influence of the Ukrainian Revolution on the life's ways of «Tarasivtsi» was noted. It has been found that for most of them, the Revolution became the last active phase of activity and only a few were able to continue their own scientific and political career.

Keywords: «Brotherhood of Tarasivtsi», intelligentsia, Ukrainian Revolution of 1917–1921.

В статье проанализирован количественный состав «Братства Тарасовцев» и определено, кто из участников присоединился к революционным событиям 1917–1921 гг. Отмечено влияние Украинской

революции на жизненные пути «тарасовцев». Установлено, что для большинства из них революция стала последней активной фазой деятельности и лишь несколько деятелей смогли продолжить свою научную и политическую карьеру.

Ключевые слова: «Братство Тарасовцев», интеллигенция, Украинская революция 1917–1921 гг.

Будь-яку революцію задумують романтики,
здійснюють фанатики,
а користуються її плодами відверті негідники.

Томас Карлайл

Українська революція 1917–1921 рр., як і будь-яке інше явище, не розвинулася на пустому місці, а мала значний фундамент, що формувалася українофільськими організаціями, громадами, культурницькими та науковими об'єднаннями і, зрештою, політичними партіями та безпартійними утвореннями. Однією з визначальних для національного руху Наддніпрянщини стала організація не партійного, а скоріше «орденського» типу — «Братерство Тарасівців». Започаткована у 1891 р. на базі студентських громад Харкова, Києва, Катеринослава (Дніпра) та міст півдня сучасної України, ця організація ставила своїм завданням вирвати український рух із нерадикального, українофільського напрямку та повернути у бік політичних цілей. Кінцевим завданням мала стати автономія, або ж самостійність, українського народу.

Поява «Братерства Тарасівців» пов'язана зі складанням присяги на вірність справі визволення українського народу. Причому присягу було принесено на могилі Т. Шевченка у Каневі — важливому духовному, навіть «паломницькому» центрі для національно свідомої частини українців. В основному програмному документі «Profession de foi молодих українців» (опублікованому у львівській газеті «Правда» у 1893 р.) «братчики» обіцяли робити все, що потрібно для відродження України, знищити всі обставини, які шкодять національним інтересам і виховати з молодих українців інтелігенцію «в самому високому розумінні сього слова», припинити ворожість між українськими силами, зробити все можливе, аби українська мова запанувала скрізь в Україні. Таке бажання революційних змін, тобто від менш якісної моделі розвитку українського суспільства до більш якісної, дає змогу зараховувати їх до апологетів, або «романтиків», Української революції, адже саме вона мала стати кульмінацією для втілення їхніх прагнень. Хоча, безперечно, на кінець

XIX ст. вони не могли уявляти, якого саме варіанта розвитку набуде національна революція.

Учасники «Братерства Тарасівців» займались книговидавничою діяльністю та поширенням українськомовної літератури, створювали книгозбірні, тобто працювали на перспективу. Передбачити падіння Російської імперії, що ззовні виглядала міцною, було неможливо, але існувала потреба підготувати народ до подібного моменту. Як романтиків революції «тарасівців» характеризує і те, що вони виховували своїх дітей у відповідному українському дусі. Причому навіть ім'я синів за, невідомо, чи писаним, правилом бралося саме Юрій, тобто за релігійною міфологією — «змієборець». Так синів назвали І. Липа, В. Боровик, М. Коцюбинський та інші. Варто відзначити також, що «Братерство Тарасівців» було надзвичайно законспірованою організацією і, навіть після арештів, поліції не вдалося з'ясувати характер її діяльності та назву [22].

Більшість досліджень, присвячених вказаній політичній організації Наддніпрянщини, свідчать, що «тарасівці» виконали свою «історичну місію» і передали ініціативу Всеукраїнській демократичній безпартійній організації, яка, в свою чергу, стала основою для першої політичної партії Наддніпрянщини — Революційної Української партії.

Проте виникає питання: як той очікуваний момент, заради якого «тарасівці» доклали стільки зусиль — революція — вплинув на їхні життєві шляхи? Чи стала Українська революція винагородою за багаторічну громадсько-політичну діяльність, чи, навпаки, зламала долі «романтиків»? Відповідь на це питання дає змогу ширше зрозуміти загальний контекст революції, без героїчного пафосу поглянути на трагічність ситуації. З'ясувати це, проаналізувавши біографії учасників «Братерства Тарасівців», є метою даної статті.

«Братерство Тарасівців» найбільш широко досліджене у працях С. Наумова [15], Т. Геращенко [2], а також у розвідках О. Рябініна-Скляревського, С. Козуба, Т. Демченко, І. Стамбола, О. Шалак, Л. Козар, Ф. Турченка та інших, присвячених окремим представникам організації. Праці цих авторів, а також джерела, серед яких листування та спогади І. Липи, М. Грінченко, М. Конононенка, С. Русової, дають змогу простежити місце «тарасівців» у громадсько-політичних процесах до і після Української революції.

За основу дослідження було взято список, складений С. Наумовим, що містить 49 прізвищ «тарасівців». Певна річ, що він неповний і, можливо, має неточності, але іншого досі не було складено. Серед тих, хто потрапив до списку: В. Боровик, І. Липа, М. Байздренко, М. Базькевич, М.. Міхновський, Г. Міхновський, В. Сочавів,

М. Петренко, П. Срединський, Туркевич, Тхоревський, Єремійв, Т. Шкуркіна (Левицька), В. Шемет і С. Шемет, Є. Тимченко, В. Андрієвський, В. Боржковський, М. Дмитрієв, М. Кононенко, Т. Мальований, М. Яценко, Л. Булченко, В. Степаненко, Олександр і Софія Русови, О. Чернявський, Є. Чернявський, О. Кривко, С. Левандовський, Я. Трутовський, І. Якимовський, Ф. Заїкін, О. Столбін, О. Бурлюк, І. Зозуля-Спілка, В. Дейша, Д. Антонович (немає його особистих згадок про участь у діяльності товариства, але міг бути причетний опосередковано), Д. Сигаревич, А. Ждаха, В. Климович, О. Катренко [15]. Ю. Коллард у своїх спогадах називає ще Г. Чубенка, тож насправді йдеться про 48 прізвищ.

Із моменту перших арештів учасників Братерства російською поліцією у 1893 р. до початку Української революції 7 діячів організації померли: М. Коцюбинський, Б. Грінченко, О. Русов, М. Яценко, О. Кривко, Д. Сигаревич, М. Дмитрієв. Причому М. Яценко захворів на сухоти у в'язниці після арешту 1893 р. і помер у 1897 р. [8, с. 6]. О. Кривко помер на рік раніше через погіршення стану здоров'я, зокрема внаслідок розчарування у просвітництві серед селян [11]. Наразі внесеними у науковий контекст є 17 осіб зі списку, про інших існують лише фрагментарні відомості, що не дають змоги розкрити вплив революційних подій на їхню долю.

Спільною рисою для більшості учасників «Братерства Тарасівців» є активна громадсько-політична діяльність. Проте їхнє професійне спрямування, що впливало на спосіб вираження політичних і культурних прагнень, було різним. Професія та додаткові форми занять позначалися на зайнятості, фінансовому становищі та авторитеті діячів у суспільстві. Крім того, рід діяльності, разом із реалізацією політичних прагнень, є одним із найпомітніших маркерів, що сприяє визначенню положення діяча до і після національної революції. Тому, розглядаючи окремі особистості, варто звернути увагу на їхню фахову приналежність. За видом діяльності відомих на сьогодні учасників «Братерства Тарасівців» можна умовно поділити на три групи.

До першої умовної групи відносимо професії соціального спрямування, тобто ті, що пов'язували «тарасівців» із великою кількістю випадкових людей різних прошарків: лікарі, педагоги, юристи та ін. До цієї групи належить один із найпомітніших діячів Української революції, що починав політичну діяльність у «Братерстві Тарасівців», — Микола Міхновський (1873–1924), юрист, публіцист, громадсько-політичний діяч. Важливим аспектом його адвокатської практики є те, що він захищав у суді незаможних українських селян [21, с. 8–9]. На початку століття він став основоположником

самостійницького напрямку в українській політиці та заснував Українську народну партію, метою якої була боротьба за самостійну соборну Україну. Така позиція М. Міхновського не знаходила розуміння та підтримки більшості тогочасної «політичної еліти», та, водночас, визначила чимале коло однодумців діяча, проте не достатню кількість, аби він зміг ефективно впливати на події революції.

У 1917 р. М. Міхновський брав активну участь у створенні Центральної Ради та розвитку військового руху [21, с. 218–227]. За Гетьманату П. Скоропадського, як представник Української демократично-хліборобської партії (далі — УДХП), розглядався як кандидат на керівництво урядом, щоправда безрезультатно, чому причиною стала невизначеність гетьмана у національному питанні. Зі встановленням совєцької влади М. Міхновський займався педагогікою, намагався сприяти політиці «коренізації» та збирався долучитися до підпільної боротьби проти окупантів [21, с. 278]. Із закріпленням більшовиків при владі почалися утиски «інакодумців», тож у 1924 р. один із найяскравіших самостійників початку ХХ ст. був доведений до самогубства, або ж убитий більшовицькою владою. Незважаючи на те, хто саме закинув зашморг на шию М. Міхновському, беззаперечно, що він не мав можливості для подальшої діяльності, всі його ідеали залишилися не реалізованими, тому очевидно, що поразка революції виявилася особистою трагедією, яку йому не вдалося пережити.

Дещо менш яскравим у плані ідеології, але з найвищим кар'єрним здобутком серед «тарасівців» у часи Української революції є Іван Липа (1865–1923) — лікар, письменник, видавець, громадський діяч, активний учасник одеських культурницьких організацій. Активно долучився до видавництва українськомовної літератури, зокрема, видав альманах «Багаття», що ввів Одесу до загальноукраїнського літературного контексту. Сприяла становленню авторитету в суспільстві і лікарська діяльність: самовіддана праця, співчуття та готовність допомагати без грошей зробила І. Липу «своїм» у робітничих колах Одеси (про це писав у спогадах про лікаря І. Гаврилук). Напередодні революції входив до товариства «Українська Хата», на базі якого утворився український Керівничий комітет та інші органи української влади у 1917 р. За роки революції обіймав посади: комісара міста Одеси, Міністра культів і віросповідань, Міністра здоров'я й опікування [20]. Сприяв становленню автокефалії Української православної церкви та впровадженню українськомовного діловодства в уряді.

В еміграції керував філією Української партії самостійників-соціалістів у Тарнуві та став помітною персоною (старійшиною) у пе-

редпарламенті УНР [20]. Відійшов від політики внаслідок поразки Другого Зимового походу, що мав підняти загальноукраїнське антибільшовицьке повстання. Розчарувавшись у політичних демагогіях урядовців-емігрантів, оселився на околиці Львова, де відновив лікарську практику. Помер від хвороби. Революція розлучила І. Липу з родиною, примусивши стати між вибором: повернутися до дружини в край, окупований більшовиками, чи залишитися на чужині, заради майбутнього свого сина Юрія. Йому довелося чимало, з різним успіхом, поклопотатися, аби влада Другої Речі Посполитої дозволила йому працювати, що не могло не позначитися на здоров'ї.

До цієї самої групи можна віднести і Софію Русову (1856–1940) — педагога, публіциста і громадську діячку, яка до революції більше займалася педагогікою на практиці, ніж в теорії, хоча вже мала і методичні розробки у цій галузі [19, с. 14]. У 1917 р. вона брала участь у кількох з'їздах учителів, виступила співзасновником Педагогічної академії, згодом викладала педагогіку у Кам'янець-Подільському університеті. В еміграції С. Русова продовжила дослідження та викладання педагогіки, долучилася до світового жіночого руху та брала участь у жіночих конгресах [19, с. 17]. Революція лише змінила її місце проживання, але не зламала її особистості й не перекреслила наукових пошуків. Післяреволюційний період життя С. Русової виявився не менш яскравим, ніж попередні, та певною мірою навіть якіснішим.

Двоє вчительок — Віра Коцюбинська (1863–1921), дружина М. Коцюбинського, та Феодосія Шкуркіна (Левицька) (?–?) — проживали у Чернігові й входили до місцевої «Просвіти». Про Ф. Шкуркіну, її погляди та діяльність майже нічого не відомо, крім того, що вона товаришувала з родиною Коцюбинських [23, с. 16]. Немає також відомостей і щодо ставлення до українського питання В. Коцюбинської. Відомо, що вона у 1919 р. виїздила, «евакуювалася» (вочевидь, рятувалася від обставин війни, адже навряд чи їй потрібно було втікати від української влади) з Чернігова до Москви.

Дружба чоловіка В. Коцюбинської та їхніх дітей із поетом і відомим більшовицьким агітатором М. Горьким, а також перебування Юрія Коцюбинського у перших лавах совєцького військово-політичного апарату зумовила її подальшу приналежність до пробільшовицьких сил, як і її дітей [10, с. 44]. Померла В. Коцюбинська наприкінці Української революції від хвороби, що розвинулася внаслідок кількарізних переїздів. Як опосередкована учасниця змагань «з іншого боку», тобто з «контрреволюційного», вона також може сприйматися як людина, що зазнала значних поневірянь внаслідок буремних подій. Також доля В. Коцюбинської як учасниці «Братер-

ства Тарасівців» є єдиним прикладом переходу на антиукраїнський (у кінцевому рахунку) бік.

Ще двоє діячів пов'язані із громадськістю як дрібні службовці. Це Віталій Боровик (1864–1937) — громадський діяч, публіцист. Його світоглядна позиція була найрадикальнішою серед «тарасівців», він вже наприкінці XIX ст. відкидав будь-яку можливість відносин з Росією та виступав за якнайшвидший вихід України з імперії (про це є згадки в спогаді І. Липи «Братерство Тарасівців»). На початку XX ст. В. Боровик заснував і тримав разом із родиною українську книгарню «Діло» в Одесі, що було досить відчайдушним і, водночас, дуже потрібним кроком для розвитку української громади міста. У роки Першої світової війни він очолив одеський комітет допомоги українцям, переселеним російською владою із Західної України [13, с. 148].

У 1917 р. В. Боровик активно долучився до організації українських шкіл в Одесі та став учасником кількох національних з'їздів. Також його здобутком є заснування у цей час видавництва «Воля й доля», що в 1917–1918 рр. видало п'ять одиниць українськомовної друкованої продукції [13, с. 149]. У 1918 р. його обрано заступником голови осередку Української партії самостійників-соціалістів (далі — УПСС). Після поразки національної революції В. Боровик залишився в Одесі, займався літературною діяльністю та складав тлумачний словник української мови [13, с. 153]. У грудні 1937 р. його було заарештовано совєцькими каральними органами «як активного діяча контрреволюції» та розстріляно.

Дрібним службовцем також був Василь Андрієвський (1861–1918) — публіцист, громадський діяч, один із засновників чернігівського товариства «Просвіта» [3]. Під час революційних подій він очолив українців містечка Кролевець та потрапив до Чернігівської губернської ради. Проводив проукраїнську агітацію у Кролевеці, писав статті до місцевих і чернігівських газет щодо стану громадських справ [3, с. 176–177]. Деякий час був повітовим комісаром освіти та повітовим гласним. Наприкінці 1917 р. В. Андрієвський долучився до створення загонів «Вільного козацтва» на Чернігівщині, що боролися проти більшовиків. У березні 1918 р. захоплений у полон більшовиками і вбитий [3, с. 179]. Тож, як і більшість «тарасівців» із цієї групи, В. Андрієвський не мав шансу продовжити свою діяльність. Кульмінаційний момент світоглядних пошуків став останнім у житті, що є трагедією як однієї особистості, так і цілого народу.

Другу умовну групу становлять митці: літератори, художники. Одним із найпомітніших українських поетів-сатириків на рубежі

XIX–XX ст. став Володимир Самійленко (1864–1925). Участь у «Братерстві Тарасівців» не зробила його політиком, тому, незважаючи на яскраво-патріотичний характер художніх творів, на момент початку революції поет не опинився серед когорти постатей, які визначали напрям визвольних змагань. Маючи значний літературний доробок, у роки національної революції він працював лише як дрібний чиновник [17]. Сподіваючись на кращу долю, у 1920 р. емігрував разом із українським урядом, проте, зазнавши поневірянь і злиднів, не зміг закріпитися та повернувся в Україну. За більшовицького панування йому, щирій і безхитрісній людині не вдалося увійти в довіру до нової влади, вочевидь, він того і не збирався робити. Помер від хвороби, якої набув внаслідок емігрантського побуту у злиднях [17].

Ще один літератор, який мав здобутки також як видавець і громадський діяч, Мусій Кононенко (1864–1922), не особливо відзначився на загальноукраїнському рівні як політичний діяч, проте, крім літератури, активно пропагував створення кооперацій на Полтавщині. Такий розвиток дрібного підприємництва мав підняти економічний рівень українського селянства. У 1917–1918 рр. його було обрано членом правління Полтавського кредитного союзу. Водночас М. Кононенко активізував свою поетичну діяльність і видав п'ять збірок власних творів [9, с. 12]. Після арешту більшовиками у 1919 р. і поневірянь у зв'язку зі звільненням з роботи загострилася хвороба М. Кононенка — туберкульоз. Від нього, так і не одужавши, він помер. На відміну від розстріляних більшовиками «братчиків», устиг написати спогади про товариство і національний рух XIX ст., що є цінним джерелом для дослідників [9].

На протигагу своєму чоловікові, Марія Грінченко-Загірня (Гладилина) (1863–1928), громадська діячка, літератор і перекладач, пережила і революцію, і навіть НЕП. До революційних подій займалася, переважно, видавничою та педагогічною діяльністю. Зокрема, після смерті чоловіка з 1910 до 1918 р. керувала видавництвом імені Б. Грінченка [4, с. 42]. Також займалася педагогічними проблемами, випустила підручник «Українська читанка». Високих посад під час революції не займала, незважаючи на співпрацю із першими особами молодого Української республіки.

Після поразки Української революції М. Грінченко долучалася до роботи спеціальних комісій ВУАН. Старість зустріла у бідності, зокрема, її важкою долею переймався С. Єфремов, про що вміщував у своїх щоденниках чимало зауваг. Вочевидь, для М. Грінченко революція не була найбільшим зламом у житті, адже її «творча лабораторія» втратила набагато більше зі смертю доньки Анастасії та

чоловіка Б. Грінченка, але за більшовицької влади її було позбавлено достойних її внеску у національне відродження почестей і визнання.

Відомі самостійники брати Шемети не належали до письменницької когорти, проте активно розвивали видавничу та журналістську справу в Україні, тому, за своїм внеском у розвиток друкованого публіцистичного слова, вони радше належали до митців, ніж до чиновників чи науковців. Доля двох братів склалася по-різному. Так, Володимир Шемет (1873–1933) після «Братерства Тарасівців» активно боровся за громадянські права в роки Російської революції 1905–1907 рр., став депутатом від Полтави до російської Першої Державної думи. Долучився до українського освітнього руху [18, с. 39]. У 1917 р. став членом УЦР і долучився до створення Української демократично-хліборобської партії (далі — УХДП), яка стала основною опорою гетьмана П. Скоропадського. Після втечі гетьмана й еміграції українського уряду у 1919–1923 рр. співпрацював із ВУАН, складав словник українських технічних термінів, згодом був усунений від цієї роботи та до смерті працював як дрібний чиновник в УРСР [18, 40].

Молодший брат Сергій (1875–1957) на початку ХХ ст. входив до самостійницької УНП і разом із братами видавав газету «Хлібороб». У добу Української революції долучився до створення УДХП і був активним прибічником та ідеологом монархізму. Емігрував разом із П. Скоропадським і був його особистим секретарем [16, с. 230]. Працював співредактором видання «Хліборобська Україна». З Європи переїхав до Австралії, де до старості займався організаційною діяльністю. Приклад братів Шеметів свідчить, що самостійник міг, ведучи тихий спосіб життя, протриматись у СРСР більше десятка років, але без права на політичну чи наукову працю, в еміграції ж навпаки, провадилась активна політична робота, але її прикладне значення було значно меншим, ніж могло бути.

Художник і громадський діяч Амвросій Ждаха (1855–1927) своєю творчістю втілював прагнення «тарасівців» до розвитку національної культури. Серед його робіт початку ХХ ст. — серія листівок на тему українських народних пісень, що отримала значне поширення в Україні, надавши оригінального нового значення цим пам'яткам народної творчості. Незважаючи на те, що існують опосередковані свідчення, що художник долучився до українських культурницьких організацій Одеси початку ХХ ст., немає відомостей про його позицію під час Української революції та якісь суперечності із більшовицькою владою [7]. Напевне, А. Ждаха сконцентрував власну діяльність лише на мистецтві, хоча воно, як відомо, у 20-х рр. ХХ ст. уже перебувало на службі совєцької пропаганди.

Третя група представлена науковцями, більшість із яких виявили себе у цій ролі вже після завершення діяльності «Братерства Тарасівців». Фольклорист Василь Степаненко (1861–1930?), який до революції 1917 р. збирав і видавав фольклор, відомий за спогадами сучасників насамперед як незмінний керівник книгарні «Київської Старовини». Цей напрям його діяльності прямо пов'язаний із завданням «Братерства»: збирання духовних багатств народу й уможливлення доступу до них, чому значно сприяють книгарні та бібліотеки. Невідомо про його участь у революційних подіях, але свою посаду він втратив із приходом більшовиків [6]. Тож навіть таку «невинну» діяльність, як керівництво книгарнею, що напевно була чимось більшим, ніж просто робота для В. Степаненка, стало неможливо виконувати за нового режиму. Це також трагедія однієї долі.

Іншому фольклористу, етнографу та історику Валеріану Боржковському (1864–1919), котрий проживав на Поділлі, поталанило ще менше. Як член «Братерства Тарасівців» він відзначився поїздкою до Сибіру, метою якої була просвітницька робота серед тамтешніх українців [12]. У дореволюційний період займався збиранням фольклору, долучився до заснування у Вінниці Староміського товариства садівництва та комісії з будівництва Пироговської лікарні. Фольклористичні нариси В. Боржковського є цінним джерелом для сучасних дослідників. На початку революції 1917 р. він обійняв посаду вінницького комісара від Тимчасового уряду [12, с. 4]. Про інші посади В. Боржковського в українських урядах невідомо, але у квітні 1919 р. його, у числі представників вінницької інтелігенції, було схоплено та розстріляно більшовиками.

Ще одним відомим дослідником, який за вказаним вище списком також міг належати до «Братерства Тарасівців», був історик мистецтва, організатор першої політичної партії Наддніпрянщини РУП Дмитро Антонович (1877–1945) [14]. Він належав до київської громади 90-х років, яку навряд чи можна вважати частиною «Братерства Тарасівців». На сьогодні немає прямих джерельних свідчень, які б доводили його стосунок до «братчиків», тому його можна вносити у контекст цієї організації лише умовно.

Немає сумнівів щодо участі у «Братерстві» іншого видатного науковця, філолога і фольклориста, члена-кореспондента АН СРСР Євгена Тимченка (1866–1948). Не відходячи від ідеалів товариства, з початку ХХ ст. Є. Тимченко займався наукою: у 1914 р. захистив дисертацію та працював викладачем Варшавського університету (доцент, професор) [5]. У зв'язку з подіями Першої світової у 1916 р. виїхав разом з університетом до Ростова. Наступного року його було обрано членом Української Центральної Ради від Київщини та ко-

дифікаційної комісії Генерального Секретаріату судових справ [1]. За Гетьманату — член Комісії з вироблення законопроекту про заснування Академії наук та Комісії для вироблення української правничої термінології Міністерства юстиції Української держави.

За періоду Директорії УНР Є. Тимченко 1919 р. працював у Кам'янець-Подільському університеті. Відмовившись від подальшої еміграції, він протягом 1919–1930 рр. очолював Комісію для складання історичного словника української мови при УАН–ВУАН (встиг підготувати два томи). Зазнав репресій і був засуджений у 1939 р. терміном на 5 років. Проте витримав усі негаразди та завершив життєвий шлях на посаді старшого наукового співробітника Інституту мовознавства АН УРСР. Є. Тимченко виявився тим із «тарасівців», хто найдовше зміг протриматися в УРСР і, незважаючи на утиски, продовжував діяльність до середини ХХ ст. та досяг великих наукових успіхів у галузі української філології.

Отож, проаналізувавши життєвий шлях відомих «тарасівців», варто відзначити, що більшість із них припинили свою політичну діяльність після поразки Української революції. Майже половина з них загинули в ході революції або померли на початку 20-х рр., і фахова приналежність тут не мала значення. Хто залишився живим, потрапили у вир репресій і підозр совєцького режиму, не могли більше реалізувати власні погляди та переконання і діяти згідно з власними принципами. Лише четверо з «тарасівців» продовжили свій життєвий шлях: С. Русова, Є. Тимченко, С. Шемет і Д. Антонович. Рятівною для них, за винятком Є. Тимченка, стала еміграція, де С. Русовій вдалося стати однією з найвідоміших організаторок українського жіночого руху, С. Шемет продовжив розвивати монархічний гетьманський рух, а Д. Антонович (його участь в організації є сумнівною) зумів опублікувати помітні для світової та української історіографії дослідження. Є. Тимченко, як для учасника першої самостійницької організації, став справжнім старожилом в СРСР, і його видатні досягнення у мовознавстві є гідними подиву. Проте його доля є радше винятком, ніж закономірністю. Такі фактичні дані дають підстави стверджувати, що дійсно Українська революція виявилася фатальною для більшості її натхненників, якими були «тарасівці», винятком є меншість, для якої визвольні змагання стали проміжним етапом для подальших досягнень.

- 1 *Бажан О.* Академік Євген Тимченко: «Прошу тільки одне...» [Текст] / О. Бажан // *Голос України*. – 2016. – 12 листопада. – С. 4.
- 2 *Геращенко Т.* «Братерство Тарасівців» у спогадах і документах [Текст] / Т. Геращенко // *Розбудова держави*. – 1996. – № 1. – С. 35–39.

- 3 *Демченко Т.* Василь Андрієвський: штрихи до біографії [Текст] / Т. Демченко // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. – 2013. – Вип. 9. – С. 168–180.
- 4 *Думанська М.* Громадська і видавнича діяльність Марії Грінченко-Загірньої [Текст] / М. Думанська // Поліграфія і видавнича справа. – 2007. – № 2. – С. 39–44.
- 5 Євген Костянтинівич Тимченко // Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України [Електронний ресурс]: <http://inmo.org.ua/history/famous-workers/evgen-kostyantynovich-timchenko.html>
- 6 *Козар Л.* Подвижницька праця культурно-освітнього діяча і збирача українського фольклору [Текст] / Л. Козар // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 1. – С. 33–39.
- 7 *Козигород І.* Амвросій Ждаха — художник-ілюстратор // Одеський історико-краєзнавчий музей [Електронний ресурс]: <http://www.history.odessa.ua/publication8/stat02.htm>
- 8 *Коллард Ю.* Спогади юнацьких днів 1897–1906: Українська студентська громада в Харкові і революційна українська партія (РУП) [Текст] / Ю. Коллард. – Торонто : Срібна сурма, 1972. – 223 с.
- 9 *Кононенко М.* Спогади [Текст] / Мусій Кононенко. – Полтава, 1998. – 183 с.
- 10 *Кульбицький О. Ю.* Доля дітей Михайла Коцюбинського [Текст] / О. Ю. Кульбицький. – Чернігів, 2004. – 56 с.
- 11 *Липа І.* Над могилою Олександра Кривка [Текст] / І. Липа // Зоря. – 1896. – Ч. 19. – С. 375–377.
- 12 Матеріали до української етнології : щорічник. Зб. наук. пр. Вип. 9 [Текст] / гол. ред. Г. Скрипник ; ІМФЕ ім. М. Рильського. – Київ, 2010. – С. 4–11.
- 13 *Мисечко А. І.* Віталій Боровик в українському національному русі: «одеський слід» [Текст] / А. І. Мисечко, В. М. Хмарський // Записки історичного факультету. – 2009. – Вип. 20. – С. 141–158.
- 14 *Мушинка М.* Дмитро Антонович і музей Визвольної боротьби у Празі [Текст] / М. Мушинка // Народна творчість та етнографія: № 6 / НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2007. – С. 116–124.
- 15 *Наумов С.* Братство тарасівців [Текст] / С. Наумов // Укр. істор. журнал. – 1999. – № 5 (ч. 1). – С. 36–44.
- 16 *Осташко Т.* Листи С. Шемета до Д. Дорошенка як джерело вивчення українського гетьманського руху 1940–1941 рр. [Текст] / Т. Осташко, О. Чечина // Укр. консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – Київ, 2008. – Вип. 14. – С. 228–274.

- 17 *Погребеник Ф.* «Не вмере поезія, не згине творчість духа» [Електронний документ] / Ф. Погребеник // Боярка інформ. – 2014. – 31 січня. – Режим доступу : [http://boyarka-inform.com/uploads/files/2\(236\).pdf](http://boyarka-inform.com/uploads/files/2(236).pdf)
- 18 *Ревегук В.* Полтавщина в перший рік Української Революції. Доба Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.) [Текст] / В. Ревегук. – Полтава, 2016. – 187 с.
- 19 Софія Русова — педагог, державний діяч, просвітитель : до 155-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя ; упоряд. : А. М. Доркену, Т. В. Лога ; наук. ред.: П. І. Рогова, А. М. Доркену ; наук. консультант, авт. вступ. ст. Є. І. Коваленко. – Київ, 2010. – 175 с.
- 20 *Стамбол І.* Діяльність Івана Липи в Тарнівській філії Української партії Самостійників Соціалістів [Текст] / І. Стамбол // Українознавчий альманах. – Київ, 2014. – Вип. 15. – С. 228 – 230.
- 21 *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський: Життя і Слово [Текст] / Ф. Г. Турченко. – Київ : Генеза, 2006. – 320 с.
- 22 Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 274, оп. 1, ч. 1, спр. 344, 139 арк.
- 23 Чернігівська «Просвіта» : бібліогр. покажч. / скл. І. Я. Каганова, Л. В. Студьонова ; відп. за вип. П. В. Грищенко. – Чернігів, 2008. – 67 с.

REFERENCES

1. Bazhan, O. (2016, 12 November). *Akademik Yevhen Tymchenko: «Proshu tilky odne...»* [Academician Yevhen Tymchenko: «I only one ask...»]. In *Holos Ukrainy* [The Voice of Ukraine]. (P. 4). [in Ukrainian].
2. Herashchenko, T. (1996). «*Braterstvo Tarasivtsiv*» u spohadakh i dokumentakh [«Brotherhood of Tarasivtsi» in the the memories and documents]. In *Rozbudova derzhavy* [The Development of the state], 1, 35–39. [in Ukrainian].
3. Demchenko, T. (2013) *Vasyl Andriievskiy: shtrykhy do biohrafii* [Vasyl Andriievskiy: sketches to biography]. In *Problemy vyvchenia istorii Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr.* [The Problems of studying of the history of Ukrainian Revolution of 1917–1921]. (Vol. 9, pp. 168–180). [in Ukrainian].
4. Dumanska, M. (2007). *Hromadska i vydavnycha diialnist Marii Hrinchenko-Zahirnoi* [Social and publishing activity of Mariya Hrinchenko-Zahirnya]. In *Polihrafiia i vydavnycha sprava* [The Printing and publishing]. (Vol. 2, pp. 39–44). [in Ukrainian].

5. *Ievhen Kostiantynovych Tymchenko* // O. Potebnya Linguistics Institute of NAS of Ukraine [Digital source]: <http://inmo.org.ua/history/famous-workers/evgen-kostyantynovich-timchenko.html> [in Ukrainian].
6. Kozar, L. (2005). *Podvyzhnytska pratsia kulturno-osvitnoho diiacha i zbyracha ukrainskoho folkloru* [Selfless work of cultural-educational figure and collector of Ukrainian folklore]. In *Narodna tvorchist ta etnografii* [The National Art and ethnography], 1, 33–39. [in Ukrainian].
7. Kozyhorod, I. *Amvrosii Zhdakha — khudozhnyk-iliustrator* [Amvrosiy Zhdakha — painter-illustrator] // Odesa Historical and Local Museum [Digital source]: <http://www.history.odessa.ua/publication8/stat02.htm> [in Ukrainian].
8. Kollard, Iu. (1972). *Spohady yunatskykh dnev 1897–1906: Ukrainaska studentska hromada v Kharkovi i revoliutsiina ukrainska partiia (RUP)* [The memories of young days: Ukrainian students' community in Kharkiv and Revolutionary Ukrainian Party]. Toronto. [in Ukrainian].
9. Kononenko, M. (1998). *Spohady* [The memories]. Poltava. [in Ukrainian].
10. Kulbytskyi, O. Iu. (2004). *Dolia ditei Mykhaila Kotsiubynskoho* [The faith of M. Kotsiubynsky's children]. Chernihiv. [in Ukrainian].
11. Lypa, I. (1896). *Nad mohyloi Oleksandra Kryvka* [Over the Olexander Kryvko's grave]. In *Zoria* [Star], 19, 375–377. [in Ukrainian].
12. *Materialy do ukrainskoi etnologii : shchorichnyk. Zbirnyk naukovykh prats* [The materials for Ukrainian ethnology: annual collection of scientific works]. (2010). (Vol. 9, pp. 4–11). Kyiv [in Ukrainian].
13. Mysechko, A. I. & Khmarskyi, V. M. (2009). *Vitalii Borovyk v ukrainskomu natsionalnomu rusi: «odeskyi slid»* [Vitalii Borovyk in Ukrainian national movement: «Odesa's trase»]. In *Zapysky istorychnoho fakultetu ONU* [the Notes of historucal faculty of ONU]. (Vol. 20, pp 141–158). [in Ukrainian].
14. Mushynka, M. (2007). *Dmytro Antonovych i muzei Vyzvolnoi borotby u Prazi* [Dmytro Antonovych and The Museum of Liberating struggle]. In *Narodna tvorchist ta etnografii* [Natoinal Art and ethnography], 6, 116–124. [in Ukrainian].
15. Naumov, S. (1999). *Bratstvo tarasivtsiv (ch. 1)* [Brotherhood of Taras (part 1)]. In *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [The Ukrainian historical jornal], 5, 36–44. [in Ukrainian].
16. Ostashko, T. & Chechyna, O. (2008). *Lysty S. Shemeta do D. Doroshenka yak dzherelo vyvchennia ukrainskoho hetmanskoho*

- rukhu 1940–1941 rr.* [The letters of S. Shemet to D. Doroshenko as a source of study of Ukrainian Hetman movement of 1940–1941]. In *Ukrainskyi konservatyzm i hetmanskyi rukh: istoriia, ideolohiia, polityka* [Ukrainian conservatism and Hetman movement: history, ideology, politics]. (Vol. 14, pp. 228–274). [in Ukrainian].
17. Pohrebenyk, F. (2014, 31 December) «*Ne vmre poeziia, ne zghyne tvorchist dukha*» [«Poetics and spirit's art will not die»]. In *Boiarka inform* [News of Boiarka]. Digital source : [http://boyarka-inform.com/uploads/files/2\(236\).pdf](http://boyarka-inform.com/uploads/files/2(236).pdf) [in Ukrainian].
 18. Revehuk, V. (2016). *Poltavshchyna v pershyi rik Ukrainiskoi Revoliutsii. Doba Tsentralnoi Rady (berezen 1917 – kviten 1918 rr.)* [Poltava region in the first year of Ukrainian Revolution. The age of Central Soviet (March of 1917 – April of 1918)]. Poltava. [in Ukrainian].
 19. *Sofiia Rusova – pedahoh, derzhavnyi diiach, prosvitytel : do 155-richchia vid dnia narodzhennia : biobibliohr. pokazhch* (2010) [Sofiia Rusova – pedagogue, statesman, enlightener: for 155 anniversary: Bibliographic index]. Kyiv. [in Ukrainian].
 20. Stambol, I. (2014). *Diiialnist Ivana Lypy v Tarnivskii filii Ukrainiskoi partii Samostiinykiv Sotsialistiv* [The activity of Ivan Lypa in Tarnow chapter of Ukrainian party of Independents-Socialists]. In *Ukrainoznavchyi almanakh* [The Ukrainian studies almanac], 15, 228 – 230. [in Ukrainian].
 21. Turchenko, F. H. (2006). *Mykola Mikhnovskyi: Zhyttia i Slovo* [Mykola Mikhnovsky: life and word]. Kyiv. [in Ukrainian].
 22. Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, f. 274, in. 1, p. 1, c. 344 [in Ukrainian].
 23. Chernihivska «Prosvita»: bibliohr. pokazhch [«Prosvita» of Chernihiv: Bibliographic index]. (2008). Chernihiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 03.09.2017 р.

Вплив Української революції 1917–1921 рр. на долі її нахненників (на прикладі учасників «Братерства Тарасівців»).

Стамбол І. І., кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 105–121.

У статті проаналізовано кількісний склад «Братерства Тарасівців» і визначено, хто з його учасників долучився до революційних

подій 1917–1921 рр. 17 із 49 відомих на сьогодні учасників організації в різний спосіб долучилися до революційних подій. Найбільш помітною у 1917–1921 рр. була діяльність братів С. і В. Шеметів — відомих монархістів, І. Липи — кількарязового міністра урядів УНР, Є. Тимченка — науковця й організатора УАН. Відзначено вплив Української революції на життєві шляхи «тарасівців». Безкомпромісність у національному питанні, яку проявляли більшість «тарасівців», була неприйнятною для нової більшовицької влади, тому той, хто не був знищений під час революції, залишившись в СРСР, зазнавав різноманітних утисків протягом усього життя. З'ясовано, що для більшості з них Українська революція стала останньою активною фазою діяльності і лише кілька діячів змогли продовжити наукову чи політичну кар'єру.

Ключові слова: «Братерство Тарасівців», інтелігенція, Українська революція 1917–1921.

The influence of Ukrainian Revolution of 1917–1921 on its masterminds' fates (on the example of the participants of the «Brotherhood of Tarasivtsi»).

Ihor Stambol, Candidate of Historical Sciences, Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of The Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv).

Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica. – Kyiv, 2017. – Vol. 15. – P. 105–121.

In the article the quantitative composition of «Brotherhood of Tarasivtsi» — one of the earliest Ukrainian political proindepend organization, was analyzed and which of its participants contributed to the revolutionary events of 1917–1921 was determined. 17 out of 49, known today's members of the organization, have participated in revolutionary events in various ways. The activities of the brothers S. and V. Shemet — the famous monarchists, I. Lipa — the multiple minister of the governments of the UPR, and E. Timchenko — a scientist and organizer of the UAN most notable in 1917–1921 were the most notable. The influence of the Ukrainian Revolution on the life's ways of «Tarasivtsi» was noted. Uncompromising in the national question, which was shown by the majority of «Tarasivtsi», was unacceptable to the new authorities — bolsheviks; therefore, one who was not killed during the revolution, suffered various oppressions, remaining in the USSR. It has been found that for most of them, the Revolution became the last active phase of activity and only a few were able to continue their own scientific and political career.

Keywords: «Brotherhood of Tarasivtsi», intelligentsia, Ukrainian Revolution of 1917–1921.

Влияние Украинской революции 1917–1921 гг. на судьбы ее вдохновителей (на примере участников «Братства Тарасовцев»).

Стамбол И. И., кандидат исторических наук, научный сотрудник Института биографических исследований Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского (Киев).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2017. – Вып. 15. – С. 105–121.

В статье проанализирован количественный состав «Братства Тарасовцев» и определено, кто из его членов был причастен к Украинской революции 1917–1921 гг. 17 из 49 известных на сегодня участников организации различными способами присоединились к революционным событиям. Наиболее заметной в 1917–1921 гг. была деятельность братьев С. и В. Шеметов — известных монархистов, И. Липы — неоднократно министра правительств УНР, Е. Тимченко — ученого и организатора УАН. Отмечено влияние Украинской революции на жизненные пути «тарасовцев». Бескомпромиссность в национальном вопросе, которую проявляли большинство «тарасовцев», была неприемлемой для новой большевистской власти, поэтому тот, кто не был уничтожен во время революции, оставшись в СССР, испытывал различные притеснения на протяжении всей жизни. Установлено, что для большинства из них революция стала последней активной фазой деятельности и лишь несколько деятелей смогли продолжить свою научную или политическую карьеру.

Ключевые слова: «Братство Тарасовцев», интеллигенция, Украинская революция 1917–1921.